

Милич. – Київ : Музична Україна, 1971. – 63 с. – (Музикантові-педагогу).

16. Милич Б. Фортеп'янна література українських радянських композиторів для дітей та юнацтва [Текст] : учбовий посіб. / Борис Милич. – Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1961. – 104 с.
17. Німилович О. Фортеп'янна творчість Василя Барвінського [Текст] : навч. посіб. / Олександра Німилович. – Дрогобич : Коло, 2001. – 80 с.
18. Олійник О.С. Українська радянська фортеп'янна музика для дітей [Текст] / Олександра Степанівна Олійник; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського; відповід. ред. Л. Б. Архімович. – Київ : Наукова думка, 1979. – 108 с.
19. Олійник О.С. Фортеп'янна творчість В.С.Косенка [Текст] / Олександра Степанівна Олійник; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського; відповід. ред. М.М.Гордійчук. – Київ : Наукова думка, 1977. – 152 с.
20. Павлишин С. Василь Барвінський [Текст] / Стефанія Павлишин. – Київ : Музична Україна, 1990. – 88 с. – (Творчі портрети українських композиторів).
21. Ростовський О.Я. Лекції з історії західноєвропейської музичної педагогіки [Текст] : навч. посіб. / Олександр Якович Ростовський. – Ніжин : Видавництво НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2003. – 194 с.
22. Савицький Р. Основні засади фортеп'янної педагогіки [Текст] / Роман Савицький; ред. Н. Кашкадамової. – Пустомити : Пустомитівська районна друкарня, 1994. – 40 с.
23. Союз українських професійних музик у Львові : матеріали і документи [Текст] / ред.-упоряд. В.Сивохіп, Р.Стельмашук. – Львів : Сполом; Вид-во М.П.Коць, 1997. – 145 с.
24. Стецюк Р. Віктор Косенко [Текст] / Роман Стецюк. – Київ : Музична Україна, 1974. – 56 с. – (Творчі портрети українських композиторів).
25. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології [Текст] / Володимир Янів. – 3-тє вид., стереотип. – Київ : Знання, 2006. – 341 с.

В статтє исследується значення В. Косенка и В. Барвинского в развитии национальной фортепианной музыки дидактической направленности и национальной фортепианной педагогики, а также в представлении украинского музыкального искусства в отечественном и мировом масштабах.

Ключевые слова: *пианист-педагог, фортепианная музыка для детей, украинский фольклор, эстетико-психологические основы, ментальность.*

In this article the author investigates V. Kosenko's and V. Barvins'kyj's importance in the development of national piano pedagogical music and national piano pedagogics as well as in the process of Ukrainian musical art presenting on a home and world scale.

Key words: *pianist-teacher, piano music for children, Ukrainian folklore, aesthetic-psychological principles, mentality.*

УДК 17.035.3 : 130.122 : 008

Сергій Маловічко

ПРОЯВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У ДУХОВНІЙ КУЛЬТУРІ ЕТНОСУ

Наукові напрацювання особливостей формування національного характеру етносів характеризуються набором визначальних рис. Тобто, неможливо уявити національний характер відірваним від народної культури. Саме тому вияв національного характеру в духовній культурі є багатограним, як і сам феномен ментальності.

Ключові слова: *етнос, національний характер, духовна культура.*

Спосіб життя людських суспільств є наслідком створеної ними культури. Культурна різноманітність людських суспільств є, передусім, наслідком природної незумовленості їхнього способу життя і у певному, бодай відносному просторі, люди творять вільно свої життєві світи чи культури. Дослідження національних особливостей веде до розуміння чи цей народ є справді самостійним організмом, чи спільнотою індивідуумів, що творять його; чи має і чи може мати цей народ власну духовну основу. **Мета** статті – проаналізувати наукові напрацювання формування

національного характеру етносів, взаємозалежність національного характеру і народної культури.

Національний характер об'єктивізується у культурі, а тому неможливо ігнорувати художню творчість народу, не враховувати його національних особливостей, не вивчати мистецтва, «...не вказувати на переходи і внутрішні зв'язки, оскільки людство є цілісним, хоча і складним утворенням.»

Однією з передумов виникнення етносу та його самовідтворення є спільність території. Природні умови її впливають на життя людей, знаходячи відтворення у особливостях культури, побуту та психіки. Вивчення етносу знаходиться на межі різних дисциплін, що зумовлює комплексність та різноманітність етнопсихологічного дослідження.

Особливості культури, способу життя призводять до міжетнічних розбіжностей, що стосується особливостей спілкування, особистісної комунікації, зокрема невербальної. Соціальні умови у застосуванні невербальної комунікації впливають із певних вимог способу життя даного суспільства, а також нерозривно пов'язані з особливостями його національного характеру. Вплив природного середовища на процеси етногенезу та формування національного характеру неможливо переоцінити. Тому даний напрямок відкриває широке поле для міждисциплінарних досліджень.

Досліджуючи проблему національного характеру, І.Кон зазначає, що національний характер об'єктивізується у культурі так само, як неможливо вивчати психічний склад нації, ігноруючи її художню творчість, неможливо вивчати літературу і мистецтво народу, не враховуючи його національних особливостей. Розкрити характер народу – означає розкрити його найбільш значимі соціально-психологічні риси. Однак жодна з рис, окремо взята не буде і не може бути абсолютно унікальною [1]. Важко визначити на індивідуальному рівні специфіку національного характеру навіть у тому випадку, якщо його вважати сукупністю більш чи менш стійких психологічних рис і якостей, властивих більшості представників нації. Винятково кількісний підхід приводить до простого арифметичного переліку рис і якостей. Психолог І.Кон вважає, що унікальною є структура характерологічних особливостей нації, однак всі елементи, які входять до цієї структури є спільними.

У трактуванні національного характеру визначено два полюси, дві крайні точки зору. Одні автори стверджують, що ніякої об'єктивної спільності рис, яку б можна назвати національним характером, не існує, що представники різних націй психологічно не відрізняються один від одного, а національна свідомість є пережитком, який належить подолати. Інші ж, навпаки, зводять між націями та етнічними групами бар'єри, доводячи, що унікальність психічного складу нації обмежує сферу міжнаціонального спілкування, що індивід міцно прив'язаний до своєї етнічної групи і не може вийти за межі її культури.

Кожен етнос встановлює свої цінності (його норми). Тут виділяють соціальну та психологічну норми етносу. Соціальна норма – це те, що визнається, схвалюється більшістю членів етносу. Вона знаходить свій вияв у суспільній думці. Психологічна норма етносу – це свого роду межа застосування соціальної норми. Якщо людина перебуває за межами психічної норми, її вважають неадекватною, суспільство відмовляється приймати її [2].

Світовою практикою та суспільними науками доведено, що кожен народ володіє здобутками духовної культури, які відрізняють її від інших народів, що впливають на суспільну свідомість, формують моральні норми поведінки. Нові тенденції у розвитку світової цивілізації вимагають приділення більшої уваги до питань вивчення і засвоєння здобутків традиційної культури народу, формуванню у молодого покоління українців умінь і навичок відтворення прогресивних, духовно високих, морально змістовних елементів традицій, звичаїв, обрядів [3].

Психічний склад етносу як сукупність етнічної самосвідомості має історичний характер і зазнає змін одночасно зі змінами умов життя певного етносу. Національний характер є компонентом психічного складу нації, що визначається як система відносин конкретної етнічної спільноти до різноманітних сторін навколишньої дійсності, що проявляється у стійких стереотипах мислення, емоційного реагування і поведінки в цілому. Будучи конкретним вираженням спільного у психічному складі нації, він переломлюється через особливості вияву у способі життя етнічної спільноти цього спільного, особливостями, які характеризують його у більшій мірі, порівняно з іншими націями. Кожна нація має свою специфічну культуру, систему знаків, символів, звичаїв [4].

У повсякденному житті наявність психологічних відмінностей між народами не викликає сумнівів. Національні особливості яскраво виявляються у мистецтві, особливо народному. Однак важко визначити які саме етнопсихологічні особливості приховуються у певних елементах художньої форми, а тому інтерпретація національних особливостей мистецтва, зазвичай, зводиться до спільних зауважень, вражень, образів і не завжди виражається у конкретних наукових поняттях.

Специфічні риси національної психології, що знаходять свій вияв у окремих рисах кожної

нації, є продуктом певних історичних умов та культурних впливів. Вони породжені конкретними історичними умовами і змінюються разом з ними. У подальшому ці риси закріплюються у відповідних стереотипах, які також змінюються разом з історичними умовами. Національне самовизначення відображає ступінь національної консолідації та внутрішньої класової соціально-класової диференціації і є сталим проявом етнонаціональної парадигми суспільного розвитку, відображенням процесу саморозвитку етносу, його реальної здатності до самоорганізації та самоутвердження.

Дослідники виділяють такі характерні риси ентопсихології українського народу як волелюбність, високорозвинуті особисті якості, незалежність, індивідуалізм. Більшість авторів підкреслюють демократизм, музичні здібності, народні пісні, особливо стосовно природи, якими пройнятий наш фольклор.

Цікавою є концепція українського ентопсихолога О.Кульчицького, висновки якого привели до розуміння специфіки культурної традиції та типових завдань у боротьбі за збереження української людини, української духовної спільноти. Настанови народу до просвітництва, зазначає автор, бувають амбівалентні, наголошує на недостатній диференційованості суспільної структури України і пов'язану з нею інерцією психіки на надмірне самозаглиблення, смиренність, недовіру до авторитету та влади. Що стосується психологічних чинників характеру, – то у ньому несвідомо проявляється комплекс меншовартості, породжений соціальним та політичним минулим українських земель [5].

Стосовно характеристики національного типу, на думку Д.Чижевського, існують три способи:

- дослідження народної творчості;
- аналіз найяскравіших історичних епох і періодів даного народу;
- характеристика найбільш визначних культурних діячів даного народу.

Беручи за основу ці підходи, науковець стверджує, що для українців характерними є емоційність, сентиментальність, ліризм, чуттєвість, які найяскравіше проявляються у народному житті, обрядах, своєрідності почуття гумору [6].

Поняття «культура» трактується як сукупність вироблених даним етносом явищ і об'єктів матеріального та духовного життя, які складають його специфіку. Розрізняють матеріальну і духовну культури. Духовна – вироблена колективним розумом людей система виробничих умінь і навичок, знань, традицій і звичаїв господарського, соціального життя та сімейного побуту людини, релігійних вірувань, народної творчості, мистецтва, що передаються із покоління до покоління через існуючі форми виховання. Тисячоліттями формована багатогранна духовна культура, зберігаючи свої характерні риси, свою традиційність, водночас тісно пов'язана з певними соціально-економічними умовами, що покликали до життя. Серед явищ духовної культури, у яких проявляється національний характер, можна виділити і обрядовість, яка є надбанням народу, результатом його багатовікової творчості і цілеспрямованої діяльності багатьох поколінь. Обрядовість ввібрала в себе і відобразила побут народу, його традиційну культуру, звичаєвість, ставлення людини до навколишнього середовища, моральність [7].

Отже, спектр вияву національного характеру у явищах духовної культури досить широкий. Дослідження проявів духовної культури народів не тільки допомагає зберегти та реконструювати звичаї та традиції етносів, проаналізувати їх внесок до духовної скарбниці людства, а й дослідити особливості історичної долі та формування національного характеру.

У «Нарисах до історії української ентопсихології» стосовно індивідуалізму українців В.Янів вважає, що «українець заглиблений у собі і, маючи відчуття гідності, він прямує до повалення всяких обмежень особистої свободи, в тому числі до нівеляції соціальних перегород. Неохота коритися волі іншого йде так далеко, що комплементарне прямування самовияву – нахил підпорядковуватися – в українця з природи слабо розвинений» [8].

На думку М.Юрія, український індивідуалізм – це своєрідна еkleктична суміш східного західного та американського індивідуалізму, але йому притаманні і специфічні, неповторні риси. Усі три різновиди належать до соціалізованого варіанту індивідуалізму, в той час як український індивідуалізм зберігає властиві лише йому природну безпосередність та біопсихічну орієнтацію. Навіть деструктивність в українському менталітеті не є послідовною через суперечливість менталітету та емоційну невірноваженість; щонайменший зовнішній стимул може так вплинути на сенсоріку, що стратегія поведінки миттєво зміниться [9]. У нашому менталітеті сформований сакральний образ жінки, жінки-матері, що могла б претендувати навіть на статус своєрідного протобожества. Про неї склали пісні, оспівували у билинах і думах, творили прекрасне і йшли на смерть. Архетип рідної матері-Землі, неньки-України асоціювався з певним психологічним простором: свободою, миром, злагодою, любов'ю, рідним затишком, у якому можна перепочити

після життєвих випробувань. Екзекутивна вдача, схильність вагатися під впливом зовнішнього чинника свідчить про непослідовність, мінливість.

На думку дослідника Б.Цимбалістого, основою формування національного характеру є сім'я, родина, через які відбувається процес адаптації та трансформації індивіда у середовище культури як формотворчого джерела етнопсихіки. Розуміння душі, характеру, вдачі виявляється через фактор родинного феномену – ролі жінки-матері як постійного носія традицій, берегині домашнього вогнища, у подальшому і сприйняття держави як «України-Матері».

Важливими для означення національного характеру є роботи І.Мірчука, який вважає, що світогляд базується на ідеалістичності, що думками і вчинками керують не загальні категорії розуму, а суб'єктивні чинники, які виявляються у почуттях і волі. Дослідники О.Кульчицький, М.Костомаров, В.Липинський приділяють увагу такій характерній рисі як емоційність і тісно пов'язаній з нею естетичні й домінуючі. Мальовничі пейзажі, живописна природа породжують поетичне натхнення і уяву митця.

Український мислитель М.Шлемкевич зазначав: «... наша мрійливість не є імажिनарною мрійністю, але є мрійністю серця, емоційною мрійливістю». Він наголошував важливість «протоплазми нашої душі, її праматерії» української пісні [10].

М.Юрій відзначав характерну українському психотипу толерантність.

Оскільки всі попередні властивості безпосередньо стосуються ментальної сфери, особливостей світосприймання та світорозуміння, то толерантність має відношення до етносу – всього, що пов'язане з поведінкою та вольовим життєвямом. У психокультурі кожної нації наявний своєрідний етноцентризм – намагання пояснювати життя інших, виходячи з універсальї власної ментальності. Мотивами, що спонукають українця до толерантності є:

- резигнація;
- історично детерміноване почуття страху перед винищенням;
- психологічна маргінальність;
- потреба у безпеці та захисті [11].

Узагальнюючи дослідження науковців, можна вважати основними такі риси національного характеру як індивідуалізм, екзекутивність, інтровертність, чуттєвість.

Формування національного характеру відбувалося у складних умовах історичної дійсності і під впливом багатьох факторів, зокрема культурному. Наукові напрацювання українських дослідників дозволили виділити етнотип українця, що характеризується набором визначальних рис. Неможливо уявити національний характер відірваним від народної культури. Саме тому вияв національного характеру у духовній культурі є багатограним, як і феномен ментальності. Досліджуючи праці письменників, філософів, культурологів можна простежити ці взаємовпливи. Багатий матеріал для віднайдення виявів національного характеру надає аналіз духовної культури етносу. Щедра і різноманітна культурна спадщина народу дозволяє відтворити основні риси його ментальності.

1. Кон И.С. Национальный характер-миф или реальность / И.С.Кон// Этническая психология. – СПб. : Речь, 2003. – С. 139–144.
2. Баронин А.С. Этническая психология / А.С.Баронин. – К. : Тандем, 2000. – 264 с.
3. Кожоляно Г.К. Духовна культура українців Буковини / Г.К.Кожоляно. - Чернівці : Прут, 2007. – 404 с.
4. Баронин А.С. Этническая психология / А.С.Баронин. – К. : Тандем, 2000. – 264 с.
5. Монолатій І. Етнонаціональна спільнота в концепціях зарубіжних та українських вчених / І.Монолатій // Історико-політичні проблеми сучасного світу. – Т. 12–13. – Чернівці : Рута, 2007. – С. 92–99.
6. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К., 1983. – 175 с.
7. Кожоляно Г.К. Духовна культура українців Буковини / Г.К.Кожоляно. – Чернівці : Прут, 2007. – С. 10–11.
8. Янів В. Нариси з історії української етнопсихології / В.Янів. – Мюнхен : Український вільний університет, 1993. – 217 с.
9. Юрій М.Ф. Соціокультурний світ України / М.Ф.Юрій. – [Видання 2-е]. – К. : Кондор, 2004. – С. 649–672.
10. Шлемкевич М. Душа і пісня / М.Шлемкевич // Українська душа. – К. : Фенікс, 1992. – С. 104–106.
11. Юрій М.Ф. Соціокультурний світ України / М.Ф.Юрій. – [Видання 2-е]. – К. : Кондор, 2004. – С. 673–675.

Научные наработки особенностей формирования национального характера этносов характеризуется набором отличительных черт. То есть, невозможно представить национальный характер оторванным от народной культуры. Именно поэтому проявление национального характера в духовной культуре является многогранным, как и сам феномен ментальности.

Ключевые слова: *етнос, национальный характер, духовная культура.*

Scientific groundworks as for forming peculiarities of national character of the ethnos are characterized by the set of distinguishing features. That is, it's impossible to imagine the national character cut off the national culture. That is why the manifestation of national character in national culture is many-sided, as well as a phenomenon of mentality.

Key words: *ethnos, national character, spiritual culture.*

УДК 78.071

Любомир Мартинів

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ РОМАНА СОВ'ЯКА

Стаття присвячена просвітницькій місії, вияву характеру, масштабу і мети творчої праці Романа Сов'яка – визначного культурного діяча, професора Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Франка, члена НСКУ та НТШ, довголітнього керівника і головного диригента Академічної чоловічої хорової капели «Бескид». Відзначено багатовекторність спрямувань його творчої активності, інтенсивність залучення до регіональних культурних процесів.

Ключові слова: *культурно-просвітницька діяльність, громадянська позиція, композиторська творчість.*

В різні історичні епохи в розвитку європейської спільноти, особливо в періоди активізації тоталітаризму чи то релігійного, чи то соціального чи ідеологічного, роль «будителів» національного самоусвідомлення європейських народів, як правило, брали на себе кращі представники духовенства чи мистецької інтелігенції. Такими були повстанські здвиги у Європі, таким був рух пасіонарії у період «весни народів», що вивершився створення музичних шкіл (польської (Ф.Шопен), чеської (Б.Сметана), норвезької (Е.Гріг), української (М.Лисенко) та ін.).

В умовах тоталітарно-комуністичного режиму в Україні у ХХ ст. (у Зах. Україні – др. пол. ХХ ст.) спостерігаємо риси, свого роду, неопасіонарності, зокрема у творчості та громадській діяльності музикантів (композиторів, виконавців, науковців), які вивершували музично-професійний процес у провінційних містах.

Серед постатей, чие місце в історії музичного мистецтва Дрогобищини є вагомим та непересічним, є Роман Сов'як – визначний культурний і просвітянський діяч, професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка, член Національної Спілки композиторів України, довголітній керівник і головний диригент Академічної чоловічої хорової капели «Бескид». Багатовекторність спрямувань його творчої активності, інтенсивність залучення до регіональних культурних процесів зумовлює актуальність їх аналізу в названому контексті. Однак ключовою позицією у їх розгляді є просвітницька місія. Нею зумовлені характер, масштаб і мета подвижницької творчої праці Р.Сов'яка, вияв яких є метою даної розвідки.

Розгляд концертно-виконавських, педагогічних, наукових, творчих аспектів культурного життя Дрогобищини (а також Галичини чи Західноукраїнського регіону в цілому), у контексті яких фігурує ім'я Р.Сов'яка, здійснювали І.Бермес, Л.Філоненко [11], М.Бурбан [1; 2], О.Майчик [6]. Оцінку соціального запиту на творчість і диригентську діяльність митця висвітлюють рецензії у періодичних виданнях, краєзнавчих та мемуарних збірках статей Б.Фільц [13], М.Герети [4], М.Шалати [14; 15], О.Яцківа [4; 16], Р.Стельмашука [8; 9], Р.Пастуха [7], І.Невмержицької та ін., вона розкривається у передмовях до збірок композицій Г.Дем'яна [5], Л.Філоненка [12]. Вагомим доповненням у процесі здійснення аналізу доробку, виконавських, педагогічних і наукових здобутків діяча, створенні моделі психотипу багатогранної особистості є власні музично-критичні дописи, статті, краєзнавчі дослідження, музикознавчі праці.

Формування особистості митця – диригента, композитора, науковця, публіциста, краєзнавця Романа Сов'яка (09.06.1939 – 11.12.2007) відбувалося у провідних осередках фахової музичної освіти західноукраїнського регіону. Він навчався у Дрогобицькому музичному училищі (1953–1957), Львівській державній консерваторії в класі старшого викладача Михайла Оберюхтіна (1957–1961). Згодом переведений на факультет хорового диригування в клас заслуженого артиста України, доцента Євгена Вахняка (1961–1962). Тут було закладене глибоке знання надбань національного музичного мистецтва, виконавський та композиторський професіоналізм, сформовано активну громадянську позицію майбутнього діяча.

Важливою сферою діяльності музиканта було дослідження історії і культури краю, висвітлення через публіцистичні нариси та участь у формуванні краєзнавчих збірок статей, матеріалів та